

ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ^{και} ΘΡΑΚΗΣ

Βιβλιοκρισία τοῦ

Joachim H. Schulze (Iena): Neugriechenland. Eine Landeskunde Ostmakedoniens und Westthakiens mit besonderer Berücksichtigung der Geomorphologie, Kolonistensiedlung und Wirtschaftsgeographie. Mit 50 Abbildungen auf 25 Tafeln. Justus Perthes in Cotha 1937. (Petermanns Mitteilungen aus Justus Perthes' geographischer Anstalt. hrsg. von Paul Langhans. Ergänzungsheft No 233.

Ἰωακείμ Χ. Χιοῦλτσε (Καθηγητοῦ τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου). Νέα Ἑλλάς. Χωρογνώσις τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Δυτικῆς Θράκης μετὰ ἰδιαιτέρας ἐπισκοπῆσεως τῆς γεωμορφολογίας, ἐποικισμοῦ καὶ οἰκονομικῆς γεωγραφίας αὐτῶν. Μετὰ 50 εἰκόνων εἰς 25 πίνακας. Justus Perthes εἰς Γότθαν. 1937 (Ἀνακρινώσεις τοῦ Πέτερσμανν ἐκ τοῦ γεωγραφικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Justus Perthes. Ἐκδότης Παῦλος Langhans. Συμπληρωματικὸν τεῦχος ὑπ' ἀρ. 233).

Ὑπὸ τοῦ εἰς εὐρεῖς διεθνεῖς κύκλους γνωστοῦ καθηγητοῦ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς ἱστορικῆς Ἰέννης Ἰωακείμ Χ. Χιοῦλτσε, συνεγράφη κατὰ τὸ 1933—36 καὶ ἐξεδόθη κατὰ τὸ 1937 ἐν περισπούδαστον ὀγκῶδες ἔργον Χωρογνώσις τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Δυτικῆς Θράκης. Εἰς τὸν ἐκ 450 σελίδων σχήματος μεγάλου 8ου τόμον, μετὰ παραρτήματος ἰδιαίτερου ἐξ 25 χαρτῶν καὶ 50 εἰκόνων, ἐκτίθενται αἱ ἀκριβέσταται καὶ λεπτομερέσταται παρατηρήσεις τοῦ κ. Καθηγητοῦ, ἃς ἀπεκόμισεν οὗτος ἐκ δύο μακρῶν ἐπιστημονικῶν ταξιδίων του εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθόσον ἀφορᾷ τὴν χωρογνώσιν τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Δυτικῆς Θράκης (1).

Τὸ ἔργον ἐρευνᾷ ἰδιαιτέρως ἐκτενῶς τὴν γεωμορφολογίαν, τὰς ἐποικιστικὰς ἐγκαταστάσεις καὶ τὰ οἰκονομικογεωγραφικά ζητήματα τοῦ τμήματος τούτου τῆς Ἑλλάδος, ὥστε νὰ ἀποτελῇ πλήρη γεωπολιτικὴν τῶν τμημάτων τούτων καὶ νὰ καθίσταται δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἰδιαιτέρως ἐπικαιρον τὴν στιγμὴν ταύτην, ἀφ' ἐνὸς μὲν λόγῳ τοῦ μεγάλου ἐπιστημονικοῦ κύρους καὶ τῆς ἀuthεντίας τοῦ συγγραφέως του εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα καὶ ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἐγράφη τοῦτο (1933—36), ἦτο ἀρκετὰ μακρὰν τῆς ἐνσκηψίας κατόπιν θυέλλης, ὥστε οὔτε πόρρωθεν νὰ δύναται νὰ τεθῇ ὑπὸ διαμφισβήτησιν ἡ σχολαστικὴ δύναται τις νὰ εἴπῃ, ἀμεροληψία τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια τῶν δεδομένων του. Ταῦτα ἄλλως τε εἶναι ἡγγυημένα καὶ ἀπὸ τὴν μακράν, ἐκατονταετῇ σχεδόν, παράδοσιν τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου τοῦ ἔργου τούτου, τοῦ Justus Perthes εἰς τὴν Γότθαν, ὃ ὁποῖος συντηρεῖ καὶ ἰδιαίτερον Γεωγραφικὸν Ἰνστιτούτον,

1) Ὁ Schulze ἔχει καὶ πολλὰς ἄλλας μονογραφίας περὶ ἑλληνικῶν ζητημάτων συγγράψαι ὡς π.χ. Geographie der Malaria in Neugriechenland, Geomorphologische Forschungen in Neugriechenland, Greek frontier colonisation in Thrace and Macedonia κλπ.

ὁπὸ Δ.
Καλιόσου-
vaki
Αθηνῶν
1941

ΑΝΑΤΥΠΟΝ

Ἐκ τῆς Ἀρχαίας, Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν
Ἐκδομένου ὑπὸ Δ. Καλιτσονάκη
Τόμος ΚΑ'. 1941 Τεῦχος Γ'.

καὶ τῆς παγκοσμίου γνωστῆς σειρᾶς γεωοικονομικῶν μελετῶν τῶν «Ἀγα-
κοινώσεων τοῦ Πέτερσμανν, εἰς τὰς ὁποίας ὡς συμπληρωματικὸν τεῦχος
ὑπ' ἀριθ. 233 ἔχει ἐκδοθῇ τῷ 1937 τὸ ἔργον τοῦτο. Εἰς τὴν παγκόσμιον
γεωγραφικὴν αὐτὴν βιβλιοθήκην ἔχομεν καὶ ἄλλα γνωστότατα ἔργα, τὰ ὁ-
ποῖα πάντες, οἱ καὶ πόρρωθεν μὲ τὰ ζητήματα ταῦτα διαφερόμενοι, θὰ ἐ-
χρησιμοποίησαν ἐπωφελῶς. Ἀρκοῦμαι νὰ ἀναφέρω τὸ κατὰ τὸ 1858 ἐκδο-
θέν ἔργον τοῦ Μπάρτ: «Ταξίδιον διὰ Μικρασίας», τὰ κατὰ τὸ 1889 ἐκδο-
θέντα ἔργα τοῦ Πάρστ: «Ἡ νῆσος Κέρκυρα», «Ἡ νῆσος Λευκάς», τὸ κατὰ
τὸ 1890 ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔργον: «Κεφαλληνία καὶ Ἰθάκη», τὸ κατὰ
τὸ 1899 ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Leonhard: «Ἡ νῆσος Κύθηρα», τὸ κατὰ τὸ
1901 ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Φίλιπσον ἔργον: «Συμβολαὶ εἰς τὴν γνῶσιν τῶν
ἐλληνικῶν νήσων» καὶ τὰ πέντε τεύχη τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως διὰ τὴν δυ-
τικὴν Μικρασίαν, περιλαμβάνοντα τὰ ταξείδια καὶ τὰς ἐρεῦνας τοῦ αὐτόθι
κατὰ τὰ ἔτη 1910—1915.

* *

Τὸ ὑπὸ κρίσιν ἔργον, κατὰ τὸν συγγραφέα του, ἔχει σκοπὸν νὰ ἐρευν-
νήσῃ μεθοδικῶς καὶ νὰ γνωρίσῃ εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τὰ βορείως
τοῦ Αἰγαίου ἐλληνικὰ ταῦτα τμήματα, τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε ἦσαν ἐπιστημο-
νικογεωγραφικῶς Terra incognita. Τὸ βαρὺ ἔργον διὰ τὸν συγγραφέα ἦτο
ἐκ τῶν ὀλίγων ἐπιστημονικῶν εὐχαριστήσεων, τὰς ὁποίας δοκίμαζει ὁ ἐρευν-
νητής, ὅταν τὸ ὑπὸ μελέτην πεδίου αὐτοῦ παρουσιάζει τὸ ἀνερευνήτον ἐπι-
στημονικῶς, τὰς ποικιλίας, τὰς νεαρὰς ἱστορικὰς μεταβολὰς καὶ τὴν σπουδαι-
ότητα μιᾶς τῶν μεγίστων νεωτέρων πληθυσμιακῶν μετακινήσεων (περὶ τὰ
δύο ἑκατομύρια ἀνθρώπων μετεκινήθησαν), ἅτινα πάντα ἔλαβον χώραν εἰς
τὰ διαμερίσματα ταῦτα μεταξὺ τῆς Ροδόπης, τοῦ Στρυμῶνος καὶ τοῦ Ἑβρου.

Ὁ συγγραφεὺς περιέρχεται ὁ ἴδιος τὰ ὑπὸ ἔρευναν διαμερίσματα,
δισσθάνεται ὅλην τὴν πληθὺν τῶν ἀνακυπτόντων προβλημάτων καὶ προά-
γει τὴν λύσιν των διὰ δεδομένων, τὰ ὁποῖα «ἰδίῳ καμάτῳ» προσεκόμενεν
εἰς τὴν ἐπιστήμην. Πληθὺς ἀφ' ἑτέρου ὠφελίμων παρατηρήσεων, ἐπὶ τόπον
συγκομίζεται, καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἐποικισμὸν καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν
νέων πληθυσμῶν, τὴν συγκριτικὴν παραγωγικὴν ἐργασίαν τῶν προσφύγων
πρὸς τοὺς παλαιοὺς κατοίκους τῶν ἐποικισθέντων τμημάτων, τὰς γεωγραφι-
κοοικονομικὰς συνεξαρτήσεις τῶν λίαν εὐχερῶς διαφοριζομένων καὶ ὑπὸ τῶν
γεωλογικῶν καὶ κλιματολογικῶν ἐπηρεῶν ἰδιαιτέρως ἐπιδρωμένων φυτειῶν
τῶν καπνῶν κλπ. Ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει ὡσαύτως ὅτι εἰς τὰς ἐρεῦνας του
ταύτας ἰδιαιτέρως ἐβοηθήθη καὶ ἀπὸ πολλὰς ἀρχάς, καθιδρύματα, προσωπι-
κότητας, τὰς ὁποίας καὶ εὐχαριστεῖ. Οὕτως αἱ ἐλληνικαὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαί,
ἡ γερμανικὴ πρεσβεΐα τῶν Ἀθηνῶν, ὁ γερμανὸς πρόξενος τῆς Θεσσαλονίκης,
Καθηγηταί, Γερμανοὶ ἰδίως, καθὼς καὶ πληθὺς ἰδιωτῶν ἐβοήθησαν τὸν συγ-
γραφέα εἰς τὸ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ βαρὺ τοῦτο ἔργον του. Ἄνευ ὡσαύ-
τως γενναίων χρηματικῶν ἐνισχύσεων, αἱ ὁποῖαι διετεθήσαν πρὸς τὸν σκο-
πὸν τοῦτον ἀπὸ διάφορα γερμανικὰ ἐπιστημονικὰ καθιδρύματα, κρατικὰς

οργανώσεις, εταιρείας κλπ. ὡς π.χ. ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἰένης, ἀπὸ τὰ κοινωφελῆ καθιδρύματα τοῦ Zeiss, τοῦ Moritz-Seidel, ἀπὸ τὴν ἐπικουρον κοινοπραξίαν τῆς γερμανικῆς ἐπιστήμης (Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft), ἀπὸ τὴν γερμανικὸν τράστ καπνῶν Reemtsma κλπ. θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ τεχνικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς δυσχερὴς αὕτη ἔκδοσις.

* *

Τὸ ἔργον διαιρεῖται εἰς τὰ ἐξῆς 7 τμήματα : 1. Ἡ ἔρευνα τῆς Νέας Ἑλλάδος. Σκοπὸς καὶ βάσεις αὐτῆς. 2. Φυσικογεωγραφικαὶ θεμελιώδεις γραμμαί. 3. Τὰ τοπεῖα. 4. Ἡ νεοελληνικὴ ἐποικίσις ἀπὸ τοῦ 1913, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1922—1924 καὶ ἐξ. 5. Οἰκονομικὴ καὶ συγκοινωνιακὴ γεωγραφία. 6. Ἐκπολιτιστικὴ ἐξέλιξις τοῦ διαμερίσματος. 7. Ἡ πολιτικογεωγραφικὴ θέσις τοῦ. Βιβλιογραφία καὶ Πίνακες.

Τὰ ὑπὸ ἔρευναν διαμερίσματα ἐκτείνονται ἐπὶ 18.624 τετρ. χιλ., ἐξ ὧν 9.918 ἀνήκουν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν (Νομοὶ Σερρών, Δράμας καὶ Καβάλλας μετὰ τῆς Θάσου) καὶ 8706 εἰς τὴν δυτικὴν Θράκην (Νομοὶ Ροδόπης καὶ Ἐβρου). Αἱ γνώσεις μας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον διὰ τὴν Α. Μακεδονίαν καὶ ἰδίως διὰ τὴν Δ. Θράκην ἦσαν πολὺ περιορισμέναι. Ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Πλίνιος, ὁ Στράβων μᾶς παρέχουν ὠρισμένας ἀξίας λόγου πληροφορίας, ἐκ τῶν νεωτέρων δὲ νομισματικῶν εὐρημάτων καὶ τῶν ἀνασκαφῶν διαμορφούμεν ἄσθενῆ τινα εἰκόνα περὶ τοῦ ἀρχαίου τοπεῖου. Οἱ Βυζαντινοὶ τοπογράφοι ἀντίοῦν δυστυχῶς κατὰ κόσμον ἀπὸ τὸν Στράβωνα καὶ Πτολεμαῖον, οἱ ἴδιοι δὲ δὲν περιέχονται τὴν χώραν. Ὁ Ἀραβὶς Idrisi τὴν περιῆλθε, δὲν ἐπροχώρησεν ὅμως ἀνατολικῶς πέραν τῶν Φιλίππων καὶ τῆς Καβάλλας, οὔτε ἦλθεν εἰς τὴν Ροδόπην.

Πρὸ 100 καὶ πλέον ἐτῶν οἱ πρῶτοι Εὐρωπαῖοι περιῆλθον τὰ τμήματα ταῦτα καὶ ἔχομεν ἀπὸ τὸν Felix de Beaujour (1801) οἰκονομικὰς τινὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας ὡς πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Θεσσαλονίκῃ (1787—97) μᾶς μεταδίδει, ὡσαύτως ὁ Γάλλος πρόξενος Cousinéry (1831) καὶ ἄλλοι τινὲς γεωλόγοι Γάλλοι καὶ Γερμανοὶ (Roué, Viquesnel, Hochstetter) κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, περιῆλθον τὴν χώραν καὶ ἔγραψαν σχετικὰ περὶ αὐτῆς. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ παγκοσμίου πολέμου, πλὴν τῶν ταξιδίων τοῦ Σερβου Jovan Cvijić καὶ τοῦ Oestreich, δὲν ἔχομεν πάλιν εἰδήσεις. Κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον (1914—18) συναντῶμεν ὠρισμένας περιγραφὰς τῶν τοπεῖων ἀπὸ Γερμανοῦς καὶ Ἀγγλοῦς καὶ τὰς λογοδοσίας τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἐθνῶν (L'établissement des Réfugiés en Grèce (Publications de la Société des Nations) 1926 καὶ Rapports trimestriels sur le travaux, de l'Office autonome pour l'établissement des réfugiés. Genève 1924/1930.

Εἰς τὴν ὅλην ἔρευναν ἥτις ἐστηρίχθη εἰς τρεῖς θεμελιώδεις ἀπόψεις: γεωμορφολογικήν, ἐποικιστικὴν καὶ οἰκονομικογεωγραφικὴν κυριαρχεῖ ἡ βασικὴ σπουδαιότης τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν. Ἀκριβῶς εἰς τὸ βό-

ρειον Αἰγαῖον ἐνταῦθα, λέγει ὁ συγγραφεὺς, ἀποδεικνύεται πασιφανῶς πόσον συνεργάζονται τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὸ φυσικὸν στοιχεῖον καὶ μάλιστα ὄχι γενικῶς οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ εἰδικῶς οἱ Ἕλληνες, οὔτινες καὶ παλαιότερον μὲν, ἰδίως ὅμως εἰς τὴν νεωτέραν ἐποχὴν, εὐρόντες ἐνταῦθα παρθένον ἔδαφος, διεμόρφωσαν τοῦτο εἰς ἀποικίαν καὶ βαθμηδὸν εἰς ἑλληνικὸν ἔδαφος, εἰς Νέαν Ἑλλάδα. Ἀκριβῶς ἐνταῦθα διαπιστώνει τις, ὅτι ὑπάρχει ἐκεῖνο τὸ ὅποιον προτείνει ὁ συγγραφεὺς νὰ ἀποκληθῇ «ἐθνικιστικὴ διαμόρφωσις τοῦ τοπείου» (völkische Leistung in der Landschaft σελ. 18/19).

Καθόσον ἀφορᾷ τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα φρονεῖ ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἡ δυσκολία τῆς χαράξεως «φυσικῶν» ὁρίων εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἔγκειται εἰς τὸ γεγονὸς τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως «ἰδίας φυσικῆς μορφῆς» αὐτῆς. Εἶναι τὸ ἀτύχημα τῆς Μακεδονικῆς γῆς, ὅτι δὲν παρουσιάζει αὐτὴ σαφῆ τινα προκαθορισμένην ἐνότητα. Τοῦτου ἕνεκα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ χωρογραφικὴ ἔννοια «Μακεδονία» ὑπέστη πλείστας ὅσας μετατοπίσεις. Διὰ τὴν λύσιν ὅθεν τοῦ ζητήματός μας καταφεύγομεν καὶ εἰς ἐξωφυσικὰ στοιχεία καὶ ταῦτα βεβαίως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κριθοῦν τόσον αὐστηρῶς καὶ ἀκριβῶς ὅσον τὰ φυσικά.

Μετὰ τὴν ἀφύπνισιν τοῦ Ἑθνισμοῦ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἐν τῇ Βαλκανικῇ εἶχομεν σκληροὺς ἀγῶνας καὶ διαμάχας μεταξὺ τῶν βαλκανικῶν πληθυσμῶν—Μωαμεθανῶν (Τούρκων, Ἀλβανῶν, Μουχαζιρῶν, Πομάκων κλπ.), Μακεδόνων, Μακεδονοσλαβῶν, Ἑλλήνων, Ἀρωμαούνων, Βουλγάρων, Σέρβων καὶ ὑπολειμμάτων ἄλλων (Ἀθιγγάνοι, Ἑβραῖοι), ἰδίως ὅμως μεταξὺ τῶν Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων. Πλήθος ἐριστικῆς μεροληπτικῆς φιλολογίας ἔρχεται εἰς τὸ φῶς κατὰ τὴν καμπὴν τοῦ αἵματος, ἡ ὁποία ἀντὶ νὰ ὠφελῇ περιπλέκει μᾶλλον τὰ πράγματα. Οὕτως ὁ Σέρβος Cvijić (1906) διατυπώνει τὴν θέσιν ὅτι αἱ περιοχαὶ Usküb καὶ Tetovo δὲν ἀνήκον εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν Σερβίαν, ἀντεκρούσθη ὅμως ἐπιτυχῶς ἀπὸ τὸν Βούλγαρον Ichirkoff. Ὁ Bajdaroff καὶ ὁ Γερμανὸς Weigand εἰς τὴν ἔριδα περὶ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, μεροληπτοῦν τοσοῦτον, ὥστε νὰ γράψῃ ἰδιαίτερον φυλλάδιον ὁ ἀείμνηστος Χατζιδάκης, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπεδείκνυνεν ἐπιστημονικῶς, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Μακεδόνες, σύμφωνα πρὸς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ πρὸς ἄλλα ἀκόμη τεκμήρια, εἴλκον τὴν καταγωγὴν ἐξ Ἑλλήνων καὶ ἡ Ἀμφίπολις δὲν ἦτο τοῦτου ἕνεκα ἡ ἀρχαιοτάτη ἀποικία τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὸ βόρειον Αἰγαῖον, ἀλλὰ μόνον μία τῶν νεωτέρων ἐγκαταστάσεών του. Διὰ νὰ ἀντικρούσῃ τοὺς ἀναληθεστάτους ἰσχυρισμοὺς τοῦ Σέρβου Gorcević (1889) ὁ μακαρίτης Νικολαΐδης, ἔγραψε περὶ τῆς ἑλληνικότητος τῶν Μακεδόνων (1899) μάλιστα καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας κατόπιν. Οὕτω λοιπὸν εἰς τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα δὲν ἐπρόκειτο τόσον περὶ τῶν φυσικῶν ὁρίων δεδομένων γεωγραφικῶς χώρων, ὅσον ποῖα πρὸ παντὸς λαϊκῆς, ἡ ἐθνικῆς, ἡ θρησκευτικῆς ὁλότης ἐκ τῶν διαφορῶν ἐθνοτήτων ἐπεκράτει. Μικροτέρα ἐρις ἐβασίλευε καθόσον ἀφορᾷ τοὺς Μωαμεθανοὺς μεταξὺ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ ὥς καὶ ἀριθμητικῶς μικρὰ τινα ἄλλα ἀ-

ποθρύνματα λαών. Τούτου ἔνεκα ὁμως ἡ ἔρις ἦτο σφοδροτέρα διὰ τὰς ἄλλας ομάδας καὶ ἰδίως διὰ τοὺς Μακεδόνας. Μόνον ὑπὸ τὸ πρῶμα τοῦτο τῶν ὑπνωτισουσῶν λαϊκῶν δυνάμεων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἀφυπνίσσεως τοῦ ἐθνισμοῦ, εἶναι δυνατόν νὰ κατανοηθῇ ἡ σφοδρότης τῶν Μακεδονικῶν ἀγώνων. Δι' ὃ καὶ ὅτε μὲν ἤκουε τις ὅτι οἱ Μακεδόνες εὐρίσκοντο ἀκόμη ἀδιαμόρφωτοι ἐθνικῶς, χωρὶς νὰ ἔχουν σαφεῖ ἴδιον ἐθνικὸν πολιτισμόν, ὅτε δέ, κατ' ἀπλούστερον τρόπον καὶ ἀναλόγως τῆς ἐθνικότητος τοῦ γράφοντος ἐλύοντο τὰ ζητήματα: ὅτι δηλαδή οἱ Μακεδόνες ἦσαν Σέρβοι ἢ Ἕλληνες ἢ Βούλγαροι. Εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους οἱ Ἕλληνες ἐστηρίχθησαν εἰς παλαιὰν καὶ ὑπερήφανον παράδοσιν. Οἱ ἱστορικοὶ δηλονότι καὶ φιλόλογοι ἀρκετὰ συμφώνως ὑποστηρίζουν σήμερον τὴν ἀντίληψιν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Μακεδόνες ἀπετέλουν τμήμα ἑλληνικῆς φυλῆς (σελ. 129).

Ὁ πληθυσμὸς δηλαδή τῆς Μακεδονίας ὑπῆρξε πάντοτε ἑλληνικός, κατὰ τε τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸν Μεσαιῶνα, καὶ μόνον ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν βουλγάρων αὐθεντῶν ἀπεδέχθη τὴν γλῶσσάν των, ἐν τῇ πραγματικότητι δηλαδή ἐπρόκειτο διὰ τοὺς καλουμένους Βουλγάρους, περὶ βουλγαροφώνων Ἑλλήνων (σελ. 130). Μάλιστα δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ ὑποθέσῃ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον Ἀποικισμόν μέχρι σήμερον εἶναι ἐρριζωμένοι πλησίον τῆς θαλάσσης. Ἀνατολικῶς τῆς Χαλκιδικῆς διὰ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμῶνος καὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Κόλπου Ὁρφανοῦ μέχρι τοῦ Κόλπου τῆς Νέας Περάμου (Eski Kavalla) ἐκτείνεται ἡ διαμονή των αὕτη. Ἡ ἑλληνικὴ αὕτη ἐξ ἀπλῶς εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα καὶ σταθερωτέρα ἐξ ὅλων τῶν λαϊκῶν διαμερισμάτων τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας (σελ. 133) (').

Εἰς τὸν κυκεῶνα αὐτὸν τῶν διεδικήσεων ἔδωσε μίαν καλὴν ἐπισκόπην τῶν ἱστορικῶν καὶ ἐθνογραφικῶν ἀξιώσεων ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1914 συνταχθὲν ὑπόμνημα Διεθνoῦς Ἐπιτροπῆς: Report of the internat. Commision to inquire into the causes and conduct of the Balkan wars (Carnegie Endowment for internat. peace) Washington 1914, καθὼς καὶ ὁ ἐθνογραφικὸς χάρτης τοῦ Kettlers (1919), ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ βραχεῖαι ἀλλὰ ἀμερόληπτοι σημειώσεις τῶν Ἀγγλων. Brailsford (1902) καὶ Ogilvie (1920). Ἐπὶ τῆς ἐπισκοπῆσεως ταύτης τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀρχομένου αἰῶνός μας ἐπῆλθον διὰ τῆς νεοελληνικῆς ἐποικίσεως πολλαὶ γεωγραφικαὶ μεταβολαὶ καὶ συν᾿ετέλεσαν εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὴν σημερινὴν διαμόρφωσίν του τὸ τοπεῖον (σελ. 134).

1) Βλ. καὶ τὰς ἐργασίας τοῦ διεθνoῦς κύρους Μακεδόνο· Καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Α. Κεραμοπούλου περὶ τῆς Μακεδονικῆς ἀρχαιολογίας. Ἱστορίας Κουτσοβλάχων (1939) κλπ. αἵτινες ἐπιχύνουν ἀπλετον φῶς εἰς τὰ Μακεδονικὰ ζητήματα ταῦτα ἀπὸ καθαρᾶς καὶ ἀπροκαταλήπτου ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. (Μακεδονία καὶ Μακεδόνες 1930, über alte Burgen in Westmakedonien und über d. Nationalität der alten Makedonen 1932 κλπ.).

* *

Τὰ νεοελληνικά ταῦτα τμήματα ὑπῆρξαν πεδία μεγάλων πληθυσμιακῶν μετακινήσεων ἰδίως μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1912 καὶ 1924, αἱ ὁποῖαι ἐτροποποίησαν ἄρδην τὰς μέχρι τότε ἐθνικὰς καὶ πληθυσμιακὰς σχέσεις. Μέχρι τοῦ 1912 μωσαϊκὸν λαὸν περιλαμβάνετο εἰς τὰ τουρκικά ταῦτα διαμερίσματα. Σήμερον ἐθνολογικῶς ἀπεκαθάρθησαν τὰ διαμερίσματα ταῦτα καὶ συμπίπτουν ἐν τοῖς πλείστοις Ἐθνότης καὶ Πολιτικὴ Κυριαρχία, εἰς τε τὴν Νοτιοσλαβίαν, Βουλγαρίαν, Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν. Αἱ ἐθνικαὶ μειονότητες δὲν ὑποδύονται πλέον σπουδαῖον ρόλον καὶ ἐξηφανίσθησαν αἱ ἀφορμαὶ πολιτικῶν ἐρίδων. Πάντως ἡ καθαρὰ αὕτη ἀπήτησε τεραστίους κόπους καὶ μόχθους εἰς τοὺς διαφερομένους.

Κατὰ τὰς σχετικὰς στατιστικὰς τοῦ ἀρίστου γνώστου τῶν πληθυσμιακῶν μετακινήσεων τούτων κ. Πάλλη καὶ ἄλλων ὅμως (Ance! : La Macédoine, Paris 1930) μετηνάστευσαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1912 καὶ 1924 (τὸ μέγιστον μέρος βάσει τοῦ συμφώνου τῆς Λωζάνης τῆς 30 Ἰανουαρίου 1923 «περὶ Ἀνταλλαγῆς Ἑλληνοτουρκικῶν πληθυσμῶν», τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν θεωρεῖται ὡς ὑποδειγματικὴ τακτοποίησις τοῦ ζητήματος τῶν ἐθνοτήτων), 606.949 Μωαμεθανοὶ καὶ Βούλγαροι ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ δυτικῆς Θράκης καὶ ἐποικίσθησαν εἰς τὰ αὐτὰ τμήματα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1912—1929. 604.000 Ἕλληνες. Κατὰ στατιστικὰς τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ὁ τελευταῖος ἀριθμὸς πλησιάζει τὸ ἑκατομύριον. Τέλος ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει (σελ. 251): «Κατὰ ἐπιμελεῖς ὑπολογισμοὺς, καθόσον ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα μόνον 2,3—2,5 ἑκατομύρια Ἑλλήνων, Βουλγάρων καὶ Μουσουλμάνων ἐκινήθησαν κατὰ τὰς διαφορώτατας διευθύνσεις μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1912—1925. Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης ταύτης μεταναστεύσεως τῶν λαῶν, ἰσχύει σήμερον γενικῶς μία νέα ἐθνολογικὴ κατανομή: Ἡ Ἀνατολική, Νοτία καὶ Ἀντικὴ Μακεδονία εἶναι σχεδὸν τελείως καθαρῶς ἑλληνικὴ, ἡ Μακεδονία βορείως τοῦ Μπέλες, τῆς ὁροσειρᾶς Τσιγγέλι-Μπουῦτο καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Ζιρνόβου καθαρῶς βουλγαρικὴ, ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη καθαρῶς τουρκικὴ καὶ ἡ δυτικὴ Θράκη ἑλληνοτουρκικὴ μὲ μεγάλην ὑπερτερότητα τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου.

Οἱ τόποι προελεύσεως τῶν ἐποίκων τούτων, ἐξ ὧν ἡρτῆται φυσικῶς πολὺ καὶ ἡ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τοῦ ἐποικισμοῦ, ἦσαν κατὰ στατιστικὰς πληροφορίας τοῦ 1928 δι' 1.221.849 πρόσφυγας οἱ ἐξῆς :

Μικρασία 626.954, Καύκασος 47.091, Θράκη 256.635, Κωνσταντινούπολις 38.458, Πόντος 182.169, Ρωσία 11.435, Βουλγαρία 49.027.

Ψυχικῶς καὶ δυναμικῶς οἱ πρόσφυγες παρουσιάζουν ποικίλιαν χαρακτήρων. Πρὸς τοὺς σημερινούς κατοίκους τῆς μητροπόλεως ὁμοιάζουν οἱ Μικρασιάται. Πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας—ἐὰν ἡ παρομοίωσις ἀποτολμηθῇ καὶ θεωρήσῃ τις ὥς τοιούτους τοὺς τελευταίους κατοίκους τῆς Μικρασίας—ὁμοιάζουν πῶς οἱ Πόντιοι, μεγαλόσωμοι, εὐφρεῖς γεωργοὶ καὶ πανοῦργοι ἔμποροι. Οἱ Κανκάσιοι ὁμοιάζουν πρὸς τοὺς Ποντίους καὶ οἱ Καπαδοκεῖς ἔχουν ὑπερτεροτήτά τινα ἔναντι ὅλων, εἶναι δραστήριοι καὶ ἐνεργητικοί.

Ἐκ συγκριτικῆς ἐπισκοπῆσεως ἄλλων ἐνδοχωρικῶν ἐποικισμῶν οἱ ὁποῖοι ἔλαβον χώραν εἰς τὴν Τουρκίαν, Βουλγαρίαν, Σιβηρίαν καὶ Ἰταλίαν διαπιστοῦται ἔτι περισσότερον τὸ μέγεθος τοῦ ἑλληνικοῦ ἐγγειρήματος.

Τὸ μείζον μέρος τῶν προσφύγων ἐποικίσθη εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ ἐποικισμοῦ καὶ ἰδίως εἰς τὴν ὑπαιθρον, ὑπῆρξεν αὐτόχρημα ἡρωϊκή, ἔνεκα τῶν μεγάλων ὑποκειμενικῶν καὶ ἀντικειμενικῶν δυσχερειῶν. Οἱ ἐν Μακεδονίᾳ ἐποικισθέντες ἦσαν κατὰ πλειοψηφίαν γέροντες ἢ γυναικόπαιδα, διότι οἱ ὥριμοι εἶχον κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξοντωθῇ, ἦσαν συντετριμμένοι ψυχικῶς καὶ ἐξηντλημένοι σωματικῶς, δὲν διέθετον δὲ ἀπολύτως οὔτε τὰ ἐλάχιστα ἐφόδια. Ἀφ' ἐτέρου εἰς τὴν χώραν οἱ πρόσφατοι πόλεμοι εἶχον συσσωρεύει ἐρείπια, ἀποσύνθεσιν καὶ ἐλάχιστα μέσα συγκοινωνίας ὑπῆρχον.

Εἰς τὴν χωρογραφίαν τῆς δυτικῆς Θράκης ὁ συγγραφεὺς ποιεῖται μακρὸν λόγον (σελ. 237 κ.ε.) περὶ τῶν νομάδων κτηνοτρόφων ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ ἰδιαιτέρως ἐν Ἑλλάδι, περὶ τῆς διαμονῆς καὶ μετακινήσεώς των, περὶ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς των, περὶ τῆς μορφῆς τῶν διαμονητηρίων των (Καλύβια, Κονάκια), τέλος μέχρι καὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ὀνόματος τῶν Σαρακατσαναίων, τοὺς ὁποίους μόνον εἰς τὸ Πράβιον, καὶ τὸ Λεκανοπέδιον τῆς Δράμας ἤκουσεν ὁ συγγραφεὺς καλουμένους Βλάχους.

Οἱ Σαρακατσαναῖοι οὗτοι ἀποτελοῦν ξεχωριστὴν μορφήν τῶν νομάδων ποιμένων τῆς Βαλκανικῆς, λόγῳ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ τῆς διαβιώσεώς των. Οὗτοι κατοικοῦν εἰς τὴν βόρειον, τὴν νέαν Ἑλλάδα καὶ πέραν ταύτης εἰς τὴν νότιον Σερβίαν (Μοναστήρι, Ὄρος Περιστέρι). Γλῶσσα, ἥθη καὶ πατριωτικὴ διάθεσις αὐτῶν εἶναι ἑλληνικά, ὅπως τὰ αὐτὰ τῶν ἐξαφανισθέντων ἤδη «Γιουρούκων» ἦσαν τουρκικά. Τοὺς Ἀρωμούνους ἢ Κουτσοβλάχους οἱ μὲν Ρουμάνοι θεωροῦν ὡς ὑπολείματα τοῦ προσλαβικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐπομένως συγγενεῖς πρὸς τοὺς σημερινούς Ρουμάνους, ἐνῶ τούναντίον οἱ Ἕλληνες φρονοῦν ὅτι εἶναι ἀληθεῖς Ἕλληνες. Τέλος οἱ «Μιγάτσι» ἀποτελοῦν τὸ σερβικὸν τμήμα τῶν νομάδων ποιμένων. Πάντως ἀπὸ λόγους οἰκονομικούς, πολιτικούς, τέλος καὶ ψυχολογικούς τὸ γένος τῶν Σαρακατσαναίων, τὰ ποίμνια καὶ τὰ πρωτόγονα διαμονητήριά των ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ νεοελληνικοῦ τοπίου.

Περαιτέρω ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει, μετὰ λεπτομερῶν στατιστικῶν δεδομένων, τὰς προσπάθειάς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους διὰ τὴν αὔξησιν τῆς

σιτοπαραγωγῆς του καὶ τὴν σχετικὴν αὐτάρκειάν του, ἰδίως εἰς τὰ ὑπὸ ἔ-
ρευναν τμήματα ταῦτα τῆς Νέας Ἑλλάδος.

Τὸ ποσοστὸν τῆς ἐπιτοπίου παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος τῶν κατωτέρω
εἰδῶν ἠϋξῆσεν ὡς ἑξῆς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1928 καὶ 1935 :

	1928	1935
Σῖτος	40 ο/ο	61 ο/ο
Λαχανικά	52 »	77 »
Πατάτες	47 »	98 »
Βάμβαξ	51 »	69 »

Ἐνὶ πρὸς ἀναφέρει τὸ μέτρον τῆς συγκεντρώσεως τοῦ Σίτου τοῦ
ἀειμνήστου Παπαναστασίου, τὸ ὁποῖον προώθησε τοὺς γεωργούς μας εἰς
ἐντατικωτέραν καλλιέργειαν, ἐκχερσώσεις κλπ. καὶ οὕτω καταλλῆγει εἰς τὸ
εὐέλπι συμπέρασμα (σελ. 409) ὅτι ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη ἐξελίσσονται
εἰς σιτοβολῶνας τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, διότι κατὰ τὰ ἔτη 1931—1933 ἡ
μὲν Μακεδονία συνεισέφερε τὰ 30—34 ο/ο καὶ ἡ δυτικὴ Θράκη τὰ 8—11 ο/ο
τῆς σιτοπαραγωγῆς τῆς χώρας, ἐνῶ ὁ πληθυσμὸς τῶν τμημάτων τούτων
ὑπολείπεται πολὺ τῶν ἀναλόγων ποσοστῶν (Μακεδονία τὸ 1/5, Θράκη
τὸ 1/20 τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928).

Εἰς τὰ δύο τελευταῖα τμήματα τοῦ ἔργου συνάγονται μεγάλης σημα-
σίας συμπεράσματα, διὰ τὴν νεωτέραν ἐκπολιτιστικὴν ἐξέλιξιν τῶν τμημά-
των τούτων τῆς χώρας μας, συγκριτικῶς ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν, βυζαντινὴν, τουρ-
κικὴν καὶ σημερινὴν ἐποχὴν, καθὼς καὶ διὰ τὴν πολιτικογεωγραφικὴν διάρ-
θρωσιν αὐτῆς, τὴν θέσιν καὶ σχέσιν της πρὸς τὰ ὅμορα κράτη καὶ τὴν
μεγίστην σπουδαιότητα τῶν τμημάτων τούτων διὰ τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ ταῦ-
τα ἡ χώρα καὶ ὁ πολιτισμὸς της ἐμφανίζονται σήμερον πλείστας ὅσας νέας
χαρακτηριστικὰς γραμμὰς ἐν σχέσει πρὸς τὸ παρελθόν. Μία βασικῶς νέα
μεταστροφή διεμορφώθη, ἰδιαιτέρως μάλιστα ἔντονος, ἂν ἐπιμείνωμεν ἐν
τῇ συγκρίσει πρὸς τὴν προεθνικὴν ἐποχὴν τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἡ νέα αὕτη
διαμόρφωσις ἐστηρίχθη εἰς τρεῖς ομάδας γεγονότων :

1. Εἰς τὴν ἀφύπνισιν τῆς λαϊκῆς καὶ ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν κατοί-
κων τῆς νοτιοανατολικῆς εὐρωπαϊκῆς χερσονήσου κατὰ τοὺς 19ον καὶ 20ὸν
αἰῶνας.

2. Εἰς τὰς χωρογραφικὰς μεταβολάς, τὰς μετατοπίσεις τῶν κρατικῶν
δικαιοδοσιῶν τὰς ἐπακολουθησάσας τὰς πολιτικὰς μετατροπὰς καὶ τὴν ἀπό-
συρσιν τῆς Τουρκίας εἰς τὸ γεώλοπον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

3. Εἰς τὰς πληθυσμιακὰς μετατοπίσεις, αἱ ὁ-
ποῖαι ἔλαβον χώραν κατὰ τὰ ἄνω, ἐν συνδυασμῷ καὶ ἀκολουθίᾳ τῶν ἐπι-
κρατειακῶν μεταβολῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν μάλιστα ἐνίοτε
ἀπόψεων.

Διὰ ἀδρῶν γραμμῶν χαρακτηρίζεται ὁ γεωγραφικὸς ὁλὸς τῆς μεγάλης ιδιοκτησίας (Τσιφλικίων ἀλλὰ καὶ τῶν Βακουφικῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων) ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Βυζαντινῶν (σελ. 422 ἑ.). Θὰ ἦτο δὲ ἀκόμη μεγαλύτερον τὸ εὐτύχημα διὰ τὴν γεωπολιτικὴν τῶν διαμερισμάτων αὐτῶν τῆς Ἑλλάδος, ἂν τὰ δύο ταῦτα τελευταῖα τμήματα τοῦ ὑπὸ κρίσιν ἔργου ἦσαν ἀκόμη ἐκτενέστερα. Οὕτω τὰ ἱστορικὰ διδάγματα, αἵτινα ἐξάγει ὁ συγγραφεὺς ἐκ τοῦ ἐποικισμοῦ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς χώρας ταύτας καὶ τὴν Μικρασίαν, ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς μέχρι καὶ τῆς σήμερον, καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τῶν καθόλου ἐποικήσεων, παραλιακῶν ἢ ἐνδοχωρικῶν καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως τοῦ ἐποικιστοῦ καὶ τῆς χώρας ἣν οὗτος ἐκλέγει ἢ λαμβάνει κλπ. θὰ ἦσαν ἀκόμη πολυπληθέστερα.

Ἐν συνεχείᾳ τῶν ὡς ἄνω ἐπιδράσεων καταλήγει ὁ συγγραφεὺς (σ. 427) ὅτι τῶν Μωαμεθανῶν ἐν Ἑλλάδι ἡ θέσις εἶναι ἰδιότυπος. Ἡ παραμονὴ τῶν ἐν τῇ δυτικῇ Θράκῃ δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς τόσον, ὅσον ἡ «λαϊκὴ» καὶ «ἐθνικὴ» ἀπομόνωσις των. «Λαϊκῶς» εἶναι χωρισμένοι ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, «ἐθνικῶς» βέβαια δὲν αἰσθάνονται ἑαυτοὺς Ἑλληνας. Μὲ τὴν Τουρκίαν συνδέουν αὐτοὺς κοινὰ αἰσθήματα, ὁμοιμία, ὁμοιολογισμοί, θρησκευτικῶς ὅμως δὲν ἐπέδρασαν ἐπ' αὐτῶν οἱ νεωτερισμοὶ τοῦ Κεμάλ Ἀτατούρκ. Θρησκευτικῶς ζοῦν οὗτοι ἀκόμη κατὰ τοὺς προπολεμικοὺς τύπους τοῦ Ἰσλάμ.

Οἱ Βούλγαροι δὲν παίζουν πλέον ἀριθμητικῶς ἀπολύτως κανένα ὁλὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. (Die Bulgaren spielen zahlenmässig gar keine Rolle mehr in Griechenland). Ἡ ἐπίσημος στατιστικὴ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ 1928 ἀριθμεῖ 20 (!) ὀρθοδόξους βουλγαριστὶ ὁμιλοῦντας καὶ 16.755 βουλγαριστὶ ὁμιλοῦντας Μωαμεθανούς, δηλαδὴ Πομάκους. Τῷ 1924 ἀνῆρχοντο οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν δυτικὴν Θράκην μόνον, εἰς 33.000 (πλὴν τῶν Πομάκων). Καὶ ἐὰν δὲ ἠθέλομεν ὑποθέσει ὅτι ἡ ἑλληνικὴ στατιστικὴ ἀναβιβάζουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν βουλγαροφώνων Βουλγάρων ἐν Θράκῃ (!) εἰς 20, ἐπολείπεται τῆς πραγματικότητος, πάντως ἡ μετανάστευσις αὐτῶν ἡλάττωσε τὸν ἀριθμὸν τοῦ 1924 κατὰ τὸ μέγιστον αὐτοῦ ἀσφαλῶς τμήμα, διότι ἐσυνεχίσθη αὕτη ἔκτοτε διαρκῶς. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀποθρύμματα ἄλλων λαῶν εἰς τὰ ἐν λόγῳ τμήματα, ἔχομεν χιλιάδας τινὰς Ἑβραίων, ἴσως τὸ ἥμισυ τούτων Ἀρμενίους καὶ ἑκατοντάδας τινὰς Ἀθιγγάνων. Οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι σχεδὸν πάντες ἐξ Ἰσπανίας, ἀπόγονοι τῶν κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ ἐκδιωχθέντων αὐτόθι. Οὗτοι κατοί-

1) Βλ. καὶ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων τὸ ὑπ' ἀριθμ. 2 καὶ 4 δημοσιεύματα : «Ἡ Θράκη καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἐν αὐτῇ ἐλληνικοῦ στοιχείου» (1919) ὑπὸ Στ. Ψάλτη καὶ «Ἡ δυτικὴ Θράκη καὶ οἱ Βούλγαροι» ὑπὸ Στ. Κυριακίδου (1919). Kasasis N.: Griechen und Bulgaren im 19. und 20. Jahrhundert. Leipzig 1908. Maul Otto : Hellas und der hellenische Gedanke im Ostmittelmeer (in Haushofer : Jenseits der Grossmächte) 1932.

κοῦν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς πόλεις καὶ ἔχουν τὰ γνωστὰ ἐπαγγέλματά των ὥς ἔμποροι ἢ χρηματέμποροι.

* *

Καθόσον ἀφορᾷ τὴν πολιτικογεωγραφικὴν διάθρωσιν τῆς νέας Ἑλλάδος ὁ συγγραφεὺς καθορίζει τὰς γνώμας του ὡς ἑξῆς: Ἡ ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ ἡ δυτικὴ Θράκη συνορεύουν εἰς μῆκος 485.5 χιλιομέτρων μετὰ τὴν Βουλγαρίαν καὶ εἰς μῆκος 205.5 χιλιομέτρων μετὰ τὴν Τουρκίαν. Τὰ 691 χιλιόμετρα τῶν συνόρων τούτων, ἀποτελοῦν τὰ 58 ο/ο τῶν ἡπειρωτικῶν συνόρων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἔκτασις τῶν δύο τούτων τμημάτων ὅμως εἶναι 10,624 τετραγωνικά χιλιόμετρα, ἥτοι καὶ πλέον τῶν 14 ο/ο τῶν ὁλικῶν συνόρων τῆς χώρας (129.880). Εἰς τὴν συσχέτισιν ταύτην τοῦ 58 ο/ο τῶν συνόρων μετὰ τὸ 14 ο/ο τῆς ἐπιφανείας, διακρίνεται ἡ μεγάλη «συνοριακὴ εὐαισθησία» τῶν δυτικοαἰγαιακῶν ἐπαρχιῶν τούτων.

Καθόσον ἀφορᾷ τὴν πολιτικογεωγραφικὴν συνοριακὴν συστηματικὴν τὰ βουλγαρικὰ σύνορα εἶναι κατὰ τὸ μέγιστον μέρος αὐτῶν «ὄργανικά σύνορα» (Die bulgarische Grenze ist zum grössten Teil eine «organische Grenze» σελ. 436). Κατὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ἡκολούθησαν προφανῶς ἐπιμηκέσταται φυσικαὶ κατεύθυνσηοι γραμμαί, τὰς ὁποίας πλούσιως ἐμφανίζουσιν οἱ κατὰ μῆκος ἐκτεινόμενοι ὄγκοι τῶν ὄρεσιν τῆς Ροδόπης. Τούτου ἕνεκα τὰ Κρατικὰ σύνορα ἐγκαθίσταται εἰς μέγιστα διαστήματα εἶναι ὀρεινὰ καὶ πολλάκις συνάμα δασώδη. Εἰς μικρότερον μέτρον εἶναι καὶ «κλιματικὴ» συνοριακὴ ζώνη. Ὑπεράνω τῆς Ὀρεστιάδος—Ἀδριανουπόλεως εἰς τμημὰ τι ὁ Ἑβρος (Μαρίτσα) ἀποτελεῖ ποτάμιον σύνορον.

Τὰ φυσικὰ ταῦτα σύνορα καὶ αἱ πληθυσμιακαὶ μετατοπίσεις, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον χώραν μετὰ τὸν καθορισμὸν των, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ διαμορφωθῇ πλήρως καθαρῶς ὁ ἀνθρωπογεωγραφικὸς διαχωρισμός. Τὰ πολιτικὰ σύνορα εἶναι καὶ γλωσσικὰ σύνορα εἶναι καὶ θρησκευτικὰ ἀκόμη, μετὰ τῶν Πατριαρχείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Ἐξαρχάτου τῆς Σόφιας. Οὕτως τὰ γλωσσικὰ καὶ θρησκευτικὰ σύνορα συμπίπτουν πρὸς τὰ ἐθνικὰ (!) σύνορα μετὰ τῶν Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων.

1) Πρβλ. καὶ τὸν χάρτην τοῦ Α. Synvet (1877) τὸν ὁποῖον ἐπισυνάπτει εἰς τὴν ἐργασίαν του καὶ ὁ Βούλγαρος Ριζόφ (Les Bulgares dans leurs frontières historiques, ethnographiques et politiques, Berlin 1917) καὶ ὁ ὁποῖος κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν εἶναι ἐκ τῶν παλαιότερων χαρτῶν ὁ ἀμεροληπτότερον ἀποδίδων τὴν πραγματικὴν κατὰστασιν ἐθνογραφικῶς ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ. Ὁ χάρτης τοῦ D. Hogarth: The Nearer East, London 1903 καὶ τοῦ I. Cabrys (Carte Ethnographique de l'Europe, Lausanne 1918) ἐθεωρήθησαν ὁ μὲν πρῶτος φιλελληνικός ὁ δὲ δεύτερος φιλοβουλγαρικός. Κατὰ τὸ 1918 τέλος ὁ Γ. Σωτηριάδης προσέταξεν εἰσαγωγικὰς τινὰς σημειώσεις εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ τότε ἐκδοθέντα ἐθνολογικὸν χάρτην, αἱ ὁποῖαι ἐπέχυσαν πλήρως φῶς, κατὰ τρόπον ἀναμφισβητήτως ἐπιστημονικὸν καὶ ἱστορικῶς ἀντικειμενικὸν εἰς τὰ σχετικὰ ἐθνολογικὰ ζητήματα (An Ethnological Map illustrating Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor).

Ὁ πληθυσμὸς σήμερον τῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας εἶναι ἀμειγρῆς ἑλληνικός· ἐκ τῶν τυχόν ἐλαχίστων ξενοφώνων οἱ μὲν σλαβόφωνοι ἔχουν κατὰ μέγα μέρος ἑλληνικὴν ἐθνικὴν συνείδησιν, οἱ δὲ βλαχόφωνοι, ἐκτὸς ἐλαχίστων, εἶναι Ὑλληνες (1). Τὰ ὀργανικά ταῦτα σύνορα θὰ ἠδύναντο νὰ συμπληρωθοῦν πως ἀπὸ ἀπόψεως παραγωγικο-οικονομικῆς καὶ πρὸ παντὸς συγκοινωνιακῆς. Τοιοῦτόν τι ἔλαβε χώραν μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ Σερβίας διὰ διαφόρων συμβάσεων, (ιδίως τοῦ Ἀλεξανδρῆ 1923 καὶ τοῦ Καραπάνου 1929), δι' ὧν ἡ Σερβία ἀπέκτησε τὸ δικαίωμα τῆς διὰ Θεσσαλονίκην ἐλευθέρας δασμοῦ διακομίσσεως τῶν ἐμπορευμάτων της καὶ ἐλευθέραν ζώνην ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὥστε νὰ ἱκανοποιῇ πλήρως τὴν θαλασσίαν καὶ ἐνδοχωρικὴν αὐτῆς ἐπικοινωνίαν. Τὸ ὅλον μάλιστα ἑλληνοσερβικὸν τοῦτο σύστημα, ἀποτελεῖ σπουδαῖον παράδειγμα διευθετήσεως συγκοινωνιακῶν ἀναγκῶν διὰ διεθνῶν συμβάσεων, ἀντὶ τῶν ἐπικινδύνων ἐκχωρήσεων διὰ δρόμων (Das ganze bildet ein wichtiges Beispiel für die Regelung von Verkehrswünschen durch einen Internationalen Vertrag statt durch gefahrbringende Korridorabtretungen σ. 438). Ἐλάχιστά τινα σημεῖα τῶν συνόρων Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας ἔχουν καθορισθῇ συμβατικῶς - διπλωματικῶς, ὅπως τμήματά τινα μετὰ Ζιρνόβου καὶ Νευροκοπίου καὶ τὸ νοτιοδυτικῶς τοῦ Ἑβρου (ὑπεράνω τῆς συνοριακῆς γωνίας τῆς Ὁρεσιτιάδος) παρακάμπτον τμήμα.

Τὰ τουρκικά σύνορα εἶναι καὶ ταῦτα «ὀργανικά» κατὰ τὸ μέγιστον αὐτῶν τμήμα. Ἀκολουθοῦν τὸν ὅρον τοῦ Ἑβρου. Αὐτοβούλως ἐνταῦθα ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος τὸ προγεφύρωμα τῆς Ἀδριανουπόλεως τὴν ὁποίαν ἐκράτησεν ἡ Τουρκία.

Ἡ ὥς ἄνω περιγραφεῖσα γειτονικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν δύο τούτων τμημάτων αὐτῆς, ὑπολείπεται νὰ ἀποσαφηνισθῇ ἔτι πλέον, διὰ τῆς ἐρεῦνης καὶ τῆς ἰδίας ἀξίας, τὴν ὁποίαν ἐμφανίζουν τὰ τμήματα ταῦτα διὰ τὸ ὑπόλοιπον Κράτος.

Καὶ πρῶτον ὥς ἐθνικοὶ χῶροι, ὥς τμήματα ἐποικισμοῦ. Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν τοῦ 1922 τὰ τμήματα ταῦτα ἐχρησιμοποιήθησαν κατ' ἐξοχὴν δι' ἐποικισμόν. Ἡ σχετικῶς δὲ πρὸς τὸ λοιπὸν Κράτος ἀραιότερα πυκνότης τῶν (50 κάτοικοι κατὰ τετρ. χιλ. εἰς τὸ Κράτος, 31—46—καὶ μόνον παρὰ τὴν ἀκτὴν ἐν Καβάλλῃ 59—εἰς τὰς ὥς ἄνω παρχίας), καθιστᾷ τὰ τμήματα ταῦτα ἱκανά, ἵνα καὶ εἰς τὸ μέλλον ἔχουν τὴν δυνατότητα συντηρήσεως αὐξανομένου πληθυσμοῦ.

Ἐξ ἴσου σπουδαῖα ὥς ἐκτάσεις κατοικήσιμοι εἶναι τὰ ὥς ἄνω τμήματα καὶ ὥς χῶροι παραγωγικοὶ διὰ τὸ λοιπὸν κράτος. Μάλιστα τὰ χθαμαλότερα τμήματα, μετὰ τὸν ἐποικισμόν, ἤρχισαν νὰ ἀποδίδουν μεγαλυτέρας ἀποδόσεις καὶ εἰς σῖτον, ὥστε νὰ ἐλαφρύνεται ἡ εἰσαγωγή, ἀφίνω δὲ τὸ πολῦτι-

1) Βλ. Κ. Ἀμάντου: Μακεδονικά 1920.

μον προῖον τοῦ καπνοῦ, τὸ ὁποῖον ἀποφέρει ἐν μέγιστον ποσοστὸν εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τοῦ οἰκονομικοῦ ἰσοζυγίου τῆς χώρας.

Δὲν χωρεῖ λοιπὸν οὐδεμία διαμφισβήτησις περὶ τῆς μεγάλης ἀξίας τοῦ βορείου Αἰγαίου διὰ τὸ ἑλληνικὸν κράτος καὶ ὡς χώρου ἐποικισμού καὶ ὡς χώρου παραγωγῆς μέσων διατροφῆς. (So lässt sich über den grossen Wert der Nordägäis als Siedlungs- und als Nährraum für den Griechischen Staat nicht streiten). Τὸ ἐν πολλοῖς ἄγονον, βραχὺδες καὶ κλιματολογικῶς ὑποδεέστερον μάλιστα τμήμα τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος συμπληροῦται μέχρι σημείου τινός, ὡς ἀπὸ θείας προνοίας διὰ τῶν διαμερισμάτων τούτων τῆς Νέας Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα καὶ ὑπὸ ἔποψιν φυσικογεωγραφικὴν καὶ ὑπὸ ἔποψιν παραγωγικὴν καὶ πληθυσμιακὴν εἶναι καθόλου ὑπέρτερα ἀναλόγων ἐκτάσεων τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος. Καὶ ὑπὸ ἔποψιν συγκοινωνιακὴν πολλὰ ὑπόσχονται εἰς τὸ μέλλον τὰ τμήματα ταῦτα, διότι θέλουν διαμορφωθῇ ὡς μία γέφυρα δι' ἧς, τὰ ἀκραῖα τμήματα τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως αἱ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν περιοχαί, θὰ ἐπικοινωνοῦν μετὰ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος. Ὁρισμέναι περαιτέρω ἐνδείξεις ἐν Θράκῃ κατέστησαν πιθανὴν τὴν ἐλπίδα ὑπάρξεως σπουδαίων κοιτασμάτων πετρελαίων ἐν αὐτῇ. Ὡσαύτως ἡ ὅλη γεωλογικὴ καὶ στρωματογραφικὴ σύστασις τοῦ ἐδάφους ὁρισμένων περιφερειῶν αὐτῆς, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης. Πάντως διατηρήσεις ἐν μεγάλῃ κλίμακῃ δὲν ἔλαβον χώραν μέχρι σήμερον.

Αὐταὶ εἶναι ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀντιλήψεις καὶ τὰ ἐκ τῶν γεγονότων συμπεράσματα τοῦ σοφοῦ συγγραφέως. Οἰαδήποτε καὶ ὅθενδήποτε ἐπιδοκιμασία θὰ ἐπερίττευε πρὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ὄγκου τῶν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἐπιχειρημάτων καὶ τῆς αὐστηρᾶς ἐννοιολογικῆς συνοχῆς τῶν συμπερασμάτων του. Ἐὰν δὲ τοιαύτη ἐπιδοκιμασία περιτεύει, πολὺ ὀλιγώτερον δύναται νὰ εὐσταθήσῃ δι' ἡθελον ἔλεγχος ἢ διαφωνία πρὸς τὰς ὡς ἄνω γνώμας τοῦ συγγραφέως, ὅταν μάλιστα οὗτοι προέρχονται καὶ ἀπὸ ὁρισμένου ἐξεπιστημονικοῦ σκοποῦ. Τὸ βιβλίον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ὀλικῆς του συνθέσεως, τῶν προτάσεών του, τῶν συμπερασμάτων του, τιμᾷ ἐπαξίως τὸν συγγραφέα του καὶ συνεχίζει τὴν ἀδιάσειστον ἐπιστημονικὴν αὐθεντίαν καὶ τὸ κύρος τῶν Pettersmann Mitteilungen, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἐπιστήμη ὀφείλει μίαν παγκόσμιον διαφώτισιν εἰς τὰ γεωοικονομικὰ καὶ γεωπολιτικὰ ζητήματα ὅλης τῆς οἰκουμένης.

Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον θὰ ἡδυνάτο τις νὰ εὐχηθῇ διὰ τὸ ἔργον τοῦτο καὶ μάλιστα ἂν ἦτο Ἕλλην, τοῦτο θὰ ἦτο νὰ ἀνεγινώσκετο ἀπὸ ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους Γερμανούς καὶ Ἰταλούς, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἀπὸ Βουλγάρους. Ὅλοι θὰ ἐφωτίζοντο ἀπλῶς εἰς τὰ σχετικὰ ζητήματα καὶ κοινὴ θὰ ἦτο πάντων ἡ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν συγγραφέα, ὅστις διὰ λίαν ἀκριβοῦς, ἐπαγωγὸν καὶ ἐπιστημονικὸν τρόπον κατέστησε κτῆμα τῆς γεωπολιτικῆς ἐπιστήμης τέως τελείως ἄγνωστα καὶ σκοτεινὰ τμήματα αὐτῆς.

Δ. Καλιτσονάνης